

سکه های زیاری

(۲)

اوضاع اقتصادی دیاریان و سکه های آنان

وضع اقتصادی و مالی زیاریان با وجود کشمکش های دائمی و منازعات بین امراء و فرمانروایان و سلاطین که در تلاش بدست آوردن قدرت یا تثبیت سلطنت برای خود بودند، بسیار خوب و حتی در اواخر آن دوران متعادل بود. اقدامات مستقیم یا غیرمستقیم دستگاه عباسیان و عوامل آنان که تشکیل حکومت های ملی را مغایر منافع خود تشخیص میدادند، نمیتوانست به اساس اقتصادی ایران آن روزگاران لطمه وارد سازد؛ زیرا نظام اقتصادی کشور با وجود دگرگونی هایی که از اوایل قرن اول اسلام در ایران زمین روی داد، معهذاً چون پایه آن بر اجتماعات شهری و روستائی استوار بود که هر یک بنوبه خود، بدون توجه به تغییرات و تحولات مختلف و نزاع و جدال ها از سعی و کوشش باز نه ایستاد و بکار کسب و زراعت خود اشتغال داشتند، پابرجا ماند. صاحبان پیشه و حرف در هر شهر و محل کماکان به تهیه مصنوعات و کالاهای خود می پرداختند و از این راه در تجارت و کسب و رکودی وارد نیامد. روستائیان و کشاورزان در مزارع، مراتع و روستاها و باغات به کشت و زرع و باغداری و حشم داری می پرداختند و محصولات و فرآورده های خود را به اطراف و اکناف صادر و توزیع مینمودند. به این وسیله سعی روستائیان

پشت سکه مرد آویج با نام خلیفه القاهر بالله

نه تنها در فراهم کردن وسایل رفاه خانواده خود مؤثر بود بلکه اثر مثبتی در جوامع شهری می‌گذاشت لذا چنانکه متذکر گردید بروز حوادث و جنگ و ستیزها مانند توفان پاصاعقه‌ای گذران از دشت وهامون می‌گذشت و تطاول و تعدی که سایه‌ای هول‌انگیز داشت و اثرات نامطلوب و ویرانگر آن به اهتمام مردم دل‌بسته و علاقمند به آب و خاک خود محو می‌گردید و کوشش جوامع مختلف از سر گرفته میشد. این استمرار در کلیه شئون صنعتی و هنری ملاحظه میشود. همچنانکه در قلمرو ساسانیان و یونان در شهر وروستای مردم در جنب و جوش بوده و به حرفه و شغل و کسب و کار خود مشغول بودند، در قلمرو زیاریان نیز همین مورد بخواهی مشاهده میشود. چنانکه مورخان و جغرافیدانان اسلامی متذکر شده‌اند در این دوره در شهرهای طبرستان، گرگان، دیلم، قزوین، ری، اصفهان، همدان و دیگر مناطق متصرفی آنان که دارای شرایط اقلیمی متفاوت بود، کالاهای مختلفی مانند پارچه‌های کتانی، پنبه‌ای، ابریشمی و فرش تهیه و بتفاهت دیگر صادر میشد. در شهرهای چبال انواع میوه‌ها و سبزی‌ها و لبنیات تهیه می‌گردید. در همدان آلات و ابزار فلزی می‌ساختند و انواع ابنیه‌ها احداث مینمودند.

- ۱- رگ، مسالك و ممالك، تألیف اسطخری. از همه طبرستان ابریشم بسیار خیزد خاصه به آمل و چوبینه از طبرستان به همه آفاق برسد (ص ۱۷۲) رگ، سرزمینهای خلافت شرقی، لسترنج، ترجمه عرفان، در قرن چهارم اهالی این منطقه به تربیت کرم ابریشم مهورداختند و بهمین جهت ابریشم بسیار از آنجا حاصل و بدیگر بلاد صادر میشد. پارچه‌های پشمی و فروش انواع پوشاک و دستار نیز در آنجا می‌بافتند ص ۳۹۴.
- ۲- رگ، البدان، ابن قتیبه، و مگرگان رأست آن ابریشم که دیگران ندارند و از گرگان به همه شهرها برسد نیز آنان را است استادانی در یافتن دیبا و جامه‌ها و پرده‌های گوناگون و جز آن (ص ۸۷) بنا بر مقدسی، و «ابن حوقل» که گرگان را دیده‌اند، درباره محصولات و مصنوعات آن اطلاعاتی میدهند. (محصول آن پنبه و قله و انواع میوه بخصوص نارنج و لیمو و انگور و زیتون بوده و ابریشم در آنجا بعمل می‌آمده است) رگ، سرزمینهای خلافت شرقی، لسترنج (ص ۴۰۳) ۳- رگ، مسالك و ممالك، اسطخری، «میوه بسیار دارند، انگور، بادام چندان بود که بشهرها برسد» (ص ۱۷۲) و «گلبم‌های بز و پشم یعنی مرغین نیکو بافتند» (ص ۱۶۶). ۴- رگ، مسالك و ممالك، اسطخری، «ازری پنبه و به پنداد و به آذ. پایکان برسد و جامه نرم متبرخیزد» (ص ۱۷۱) رگ، نزهت القلوب، حمدالله مستوفی. «از آن ولایت قله و دیگر اذراق به بسیار ولایت برسد» (ص ۵۸۰) ۵- رگ، نزهت القلوب، حمدالله مستوفی. «و باغستان بسیار دارد و قله هم فراوان خیزد» (ص ۷۹) رگ، البدان، ابن قتیبه. ترجمه مسعود. «همدان دارای بیست و چهار روستاست... در ناحیه سیستر (محل صحنه کنونی) همیشه چراگاه مواشی و دیگر کشان بوده است» (ص ۶۶).

در اصفهان قالب‌های گرانبها و نظریف، پرده‌ها و انواع جامه‌ها تهیه میشد. درباره غله و صیفی و میوه‌های اصفهان که حتی بخارج کشور صادر میگردد جغرافیدانان مفصل در این باره نوشته‌اند^۱ اصفهان یکی از مراکز تجارت بود و از مصنوعات آن شهر از قبیل پارچه‌های ابریشمی و نخی ید دیگر نقاط صادر می‌شد. «ناصر خسرو» که در حدود سال (۴۴۴ هـ) این شهر را دیده است مفصل درباره آبادی شهر و محصولات و مصنوعات و وضع ممتاز اقتصادی آن گفتگو کرده است. درباره صرافان و بازار مخصوص آنان چنین گوید: «بازاری دیدم از آن صرافان که اندر او دو دست سرد صراف بود و هر بازاری را در بندی و دروازه‌ای باز» و در مورد کاروانیان و رفت و آمد آنان و کثرت کالاها گوید: «در آن کوچه پنجاه کاروانسرای نیکو و در هر یک حجره و در آن بسیار نشسته و این کاروان که ما با ایشان همراه بودیم، هزار و سیصد خروار بار داشتند»^۲

از این مختصر چنین مستفاد میشود که از اواخر قرن سوم تا اوایل قرن پنجم که دوران فرمانروائی زباریان بر این قسمت از کشور ایران بود، شهرها رو به توسعه نهاد و آبادتر گردید. مردم شهر و روستا بنا بر کوشش خودشان زندگی سرفهی داشته و عامه مردم در نهایت آزادی به کسب و کار و حرفه و پیشه تجارت مشغول بودند.

مالیاتی که بازرگانان و صاحبان تیول و سلاکین و مردم روستائی و شهری بنا بر عواید خود می‌پرداختند، پس از جمع‌آوری در دستگاه مالی هر منطقه به خزانه زباریان وارد میگردد از سویی دیگر اموال و ذخائر و غنائمی که اسرای زباری بر اثر موفقیت‌های خود بر دیگر امراء و سلاطین یا تسخیر سرزمینها بدست می‌آوردند همچنین روانه دیوان خزانه میگردد.

چنانکه در حمله سپاهیان «سردآویج» به «اسفارین شیرویه» در حدود دیلم و طارم و گریختن وی از مقابل لشکریان «سردآویج»، جزائین و اموال «اسفاره» بتصرف او درآمد. سپس ذخائر و خزائنی که اسفار در «قلعه الموت» داشت و بوسیله مستحفظان امین چنانکه شرحش گذشت حفظ و حراست میگردد، به خزانه «سردآویج» انتقال پیدا کرد. پس از تصرف همدان و «دینور» نیز غنائم و اموال بیشماری نصیب عمال زباری شد که به دیوان خزانه اصفهان وارد شد. «ابن وهبان» سردار «سردآویج» در تصرف اهواز خراجی که گرفت برای «سردآویج» فرستاد و «وشمگیر» زمانیکه بسوی «دینور» رفت خراج و اموال فراوان بدست آورد.

۱ - رک: نزهت القلوب. حمدالله مستوفی، «میوه‌های آنجا تا هند و روم برسد» (ص - ۵۳)

۲ - سرزمینهای خلافت شرقی، لسترنج (ص - ۲۲۰)

در طی دوران زباریان مورخان از شکوه و جلال دربار زباریان گفتگو کرده و از احسان و انعام و بخشش آنان نسبت به بزرگان علم و ادب سخن رانده اند. بارها از اسراء و باسلاطین که به دبار آنان پناهنده شدند ذر نهایت بزرگواری و جوانمردی پذیرائی کرده و در موقع لزوم با کمک مالی موجبات برگشت پدیارشان و استقرار براسارتشان را فراهم آورده اند.

سکه زباریان از زر (دینار) و سیم (درهم) و مس است که در ضرابخانه های شهرهای مختلف جزء قلمرو فرمانروائی آنان بود، ضرب می شد.

برسکه ها چه سیمین و چه زرین و مسین نام و القاب امیران زباری، سال و نام شهری که سکه در آن ضرب شده تفراسست.

شهرهایی که دارای ضرابخانه در دوره زباریان بوده اند بنا بر سکه های موجود تا آنجائی که بدان آشنائی داریم باین قرار می باشند: جرجان - استرآباد - آمل (ساری) - کرج - وری.

«مرداویج» (دینار) (سکه زرین) ۳۱۹ - ۳۲۲ هـ ق

روی سکه، در وسط:

لا اله الا الله

وحدله لا شریک له

ابوالقاسم یسن

امیرالمؤمنین

مرداویج بن زینار

دور نوشته وسط: بسم الله ضرب هذا الدینار بکرج سنه ، اثنی و عشرين و ثلثمائنه . (۳۲۰ هـ ق)

دور دوم: لله الامر من قبل و من بعده و یومئذ یرفع المؤمنون

پشت سکه در وسط:

محمد رسول الله

الله

القاهر بالله

- ۱ - نام ساری برسکه مارویه است.
- ۲ - این کرج که ضرابخانه داشته کرج امیردلفاست که نزدیک نهاوند کنونی بوده است.
- ۳ - آیه سوم از سوره روم.

۴ - القاهر بالله محمد بن احمد معتضد (۳۲۰ - ۳۲۲ هـ ق) درشوال سال (۳۲۰ هـ ق) بیعت بوی انجام گرفت. در جمادی الاول سال (۳۲۲ هـ ق) خلع گردید و چشمتاش را مایل کشیدند، رک، مروج الذهب. مسعودی (ص ۶۹۴)

دور نوشته : محمدرسول الله - ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين ولو كره
المشركون ۱

وزن : ۴/۸۰ گرم

قطر ۲۳ میلیمتر

ظهرالدوله ابونصوروشمگیر (درهم) (سکه سیمین) ۳۲۲-۳۳۵-۳۴۰ ق

روی سکه ، در وسط : لاله الله

وحده لا شریک له

شریک له

المطیع لله ۲

نوشته دورسکه بهمان ترتیب سکه «مردآویج» است - سنه ثلثین وثلثمائه - ۳۳۰ هـ ق

پشت سکه ، در وسط : الله

محمدرسول الله

ظهرالدوله

ابونصور

وشمگیر

نوشته دور مانند سکه قبلی است .

وزن : ۴/۶۰ گرم

قطر : ۲۵ میلیمتر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

موسسه مطالعات و تحقیقات علمی

ظهرالدوله ابونصور بیستون بن وشمگیر (درهم) ۳۵۶-۳۶۶-۳۷۱ ق

روی سکه ، در وسط : لاله الله

وحده لا شریک له

بیستون

بن وشمگیر

۱ - سوره توبه آیه سی و سوم

۲ - المطیع لله ابوالقاسم افضل بن الجعفر مقتدی (۳۳۴ - ۳۵۳ هـ ق) بدل ۳۲۴ هـ ق به

خلافت رسید . سنه ثلثه و بیست و شصت (۳۶۶ هـ ق) - سنه ثلثه و سبعمائة (۳۷۱ هـ ق) - سنه ثلثه و ثمانمائة (۳۸۶ هـ ق) - سنه ثلثه و ثمانمائة (۳۸۶ هـ ق) - سنه ثلثه و ثمانمائة (۳۸۶ هـ ق)

نوشته دوربهمان ترتیب است .

پشت سکه : در وسط : محمدرسول الله

.....

.....

ابوعلی

بویه^۱

نوشته دورسکه قسمتی سائیده شده است رهم جرجان سنه سبع و

خمسین و ثلثمائه - ۳۵۷ هـ

وزن ۴/۲۰ گرم

قطر ۳۵ میلیمتر

شمس المعالی ابوالحسن قابوس بن وشمگیر (درهم) ۳۶۶ - ۴۰۳ هـ ق

روی سکه ، در وسط : لا اله الا الله

محمدرسول الله

القادر بالله^۲

نوشته دورسکه‌های قابوس بن وشمگیر معمولاً مانند دیگر سکه‌های امیرای زیاری است ولی

در این درهم نوشته آن قسمتی سائیده شده است^۳

پشت سکه در وسط : شمس المعالی ومطالعات فرنگی

قابوس بن وشمگیر

قسمتی از نوشته دورسائیده شده و آنچه قابل تشخیص می‌باشد چنین است : «ارسله بالهدی»

وزن : ۶/۲۰ گرم

قطر : ۲۶ میلیمتر

۱ - از آنجائیکه بیستون به رکن الدوله می‌بایستند، شد و رکن الدوله او کمک فراوان

نمود و توانست بسوی طبرستان رود، لذا نام ابوعلی رکن اوله بر سکه‌های بیستون تراست.

۲ - القادر بالله (۳۸۱ - ۴۲۲ هـ ق) - الراتقی بالله در سال (۳۸۱ - ۴۰۳ هـ ق) بخلاف

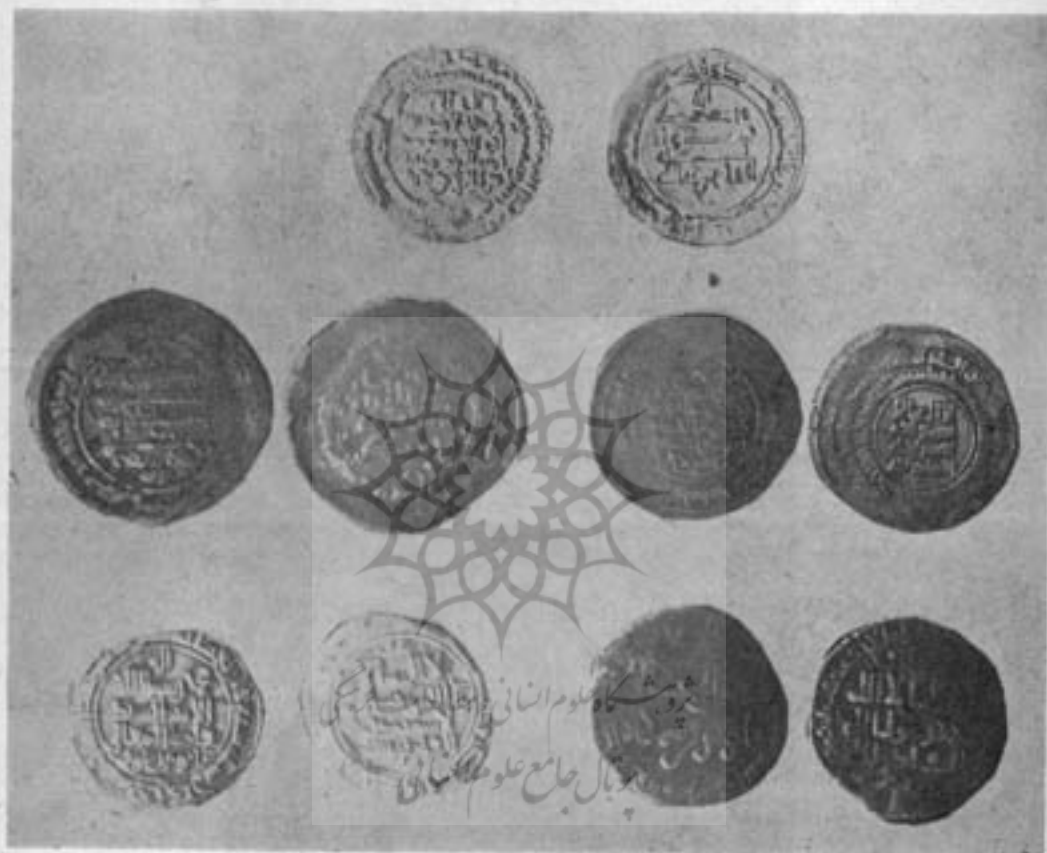
رسید .

۳ - سکه‌های معرفی شده از مجموعه موزة پانک سپه است و در سکه دیگری از این

مجموعه سال ضرب تسع و ثمانین و ثلثمائه (۳۸۹ هـ ق) است و ضرب قومن است .

سکه (درهم) سیمین فک المعالی

سکه‌های مورد تحقیق :

- ۱- مرد آویج ۲- ظهیرالدوله منصور و شمگیر ۳- بیستون بن و شمگیر ۴- شمس‌العالی قابوس بن و شمگیر ۵- فلك‌العالی منوچهر بن قابوس .

فلک المعالی منوچهرین قابوس^۱ (درهم) ۴۰۳-۴۲۰ هـ - ق

روی سکه :

لا اله الا

الله وحده

لا شریک له

القادر بالله

دورسکه سائیده شده است .

پشت سکه :

الله

محمد رسول الله

الامیرالسید

فلک المعالی

ابونتصور

دورنوشتۀ وسط : بسم الله ضرب هذا الدرهم بمدينة الجرجان سنة سبع واربعمائة^۲

وزن سکه ۳/۷۰ گرم

قطر : ۲۲ میلیمتر

چندتن امیرزباری که پس از انوشیروان (۴۲۰ - ۴۴۴ هـ) مدتی در نواحی طبرستان و گرگان امارت داشتند سکه‌ای ضرب نمودند، زیرا آنان در خطه امارت خود استقلال کامل نداشته و تحت فرمان سلاطین غزنوی و یاسلاجقه بودند تا سرانجام در حدود اواخر قرن پنجم هجری قمری شاهان سلاجقه به حکومتشان خاتمه دادند.

پرتال جامع علوم انسانی

۱ - خلیفه عباسی القادر بالله (۳۸۱ - ۴۲۲ هـ ق) منوچهر را لقب فلک المعالی داد.

۲ - این سکه در سال (۴۰۷ هـ ق) در ضرابخانه جرجان ضرب شده است .

اسامی امرای زیاری

۳۱۵ هجری قمری	۱ - مرد آویج بن زیار
۳۲۳ هجری قمری	۲ - ظهیرالدوله ابو منصور وشمگیر بن زیار
۳۵۶ هجری قمری	۳ - ظهیرالدوله ابو منصور بیستون بن وشمگیر
۳۶۶ هجری قمری	۴ - شمس المعالی ابوالحسن قابوس بن وشمگیر
۴۰۳ هجری قمری	۵ - فلک المعالی منوچهر بن قابوس
۴۲۰ هجری قمری	۶ - ابو کالیجار انوشیروان بن منوچهر
۴۲۴ هجری قمری	۷ - دارا بن قابوس
۴۳۴ هجری قمری	۸ - اسکندر بن قابوس
۴۴۱ هجری قمری	۹ - عنصر المعالی کیکاوس بن اسکندر
۴۶۲ هجری قمری	۱۰ - جهان‌شاه بن کیکاوس
۴۷۰ هجری قمری	۱۱ - کیلان‌شاه

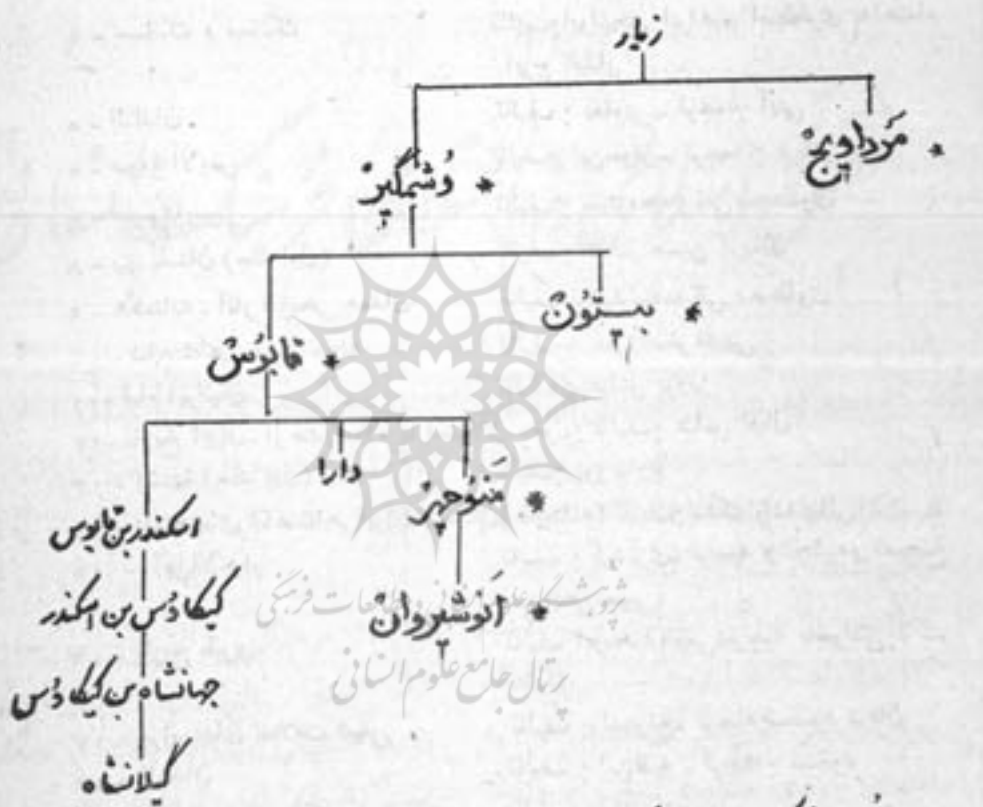

شوریه‌شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

شجرهٔ نسب زبیریان

* - امرائی که دارای سکه هستند

منابع و ماخذ:

- ۱- مجمل التواریخ والقصص
۲ - مروج الذهب (جلد دوم)
۳ - نزهة القلوب
۴ - مسالك و معالك
۵ - البلدان
۶ - صورة الارض
۷ - اقليم فارس
۸ - ری باستان (جلد اول)
۹ - هگمتانه - آثار تاریخی همدان
۱۰ - شاهنشاهی عضدالدوله
۱۱ - قیام ایرانیان
۱۲ - تاریخ ایران - از صدر اسلام تا استیلای مغول: تألیف: عباس اقبال
۱۳ - یشتها (جلد اول)
۱۴ - پایتختهای شاهنشاهی ایران - همدان (هگمتانه) تألیف: ملک زاده بیانی
۱۵ - زین الاخبار *شهرستان علوم انسانی* تألیف: *مرتال جلیغلو* گردیزی - ترجمه و تحشیه و تصحیح عبدالحی جیبی
۱۶ - تاریخ طبری
۱۷ - سرزمینهای خلافت شرقی
۱۸ - البلدان
۱۹ - راهنمای موزه بانک سپه
۲۰ - سخنرانی نویسنده مقاله درباره سکه‌های ساسانی و ضرابخانه‌های آنها در کنگره باستانشناسی و هنر ایران. اکتفورد سال ۱۹۷۲ میلادی
۲۱ - تاریخ طبرستان - ابن اسفندیار - تصحیح: عباس اقبال

22- Coinage of The Ziyarids.

Dynasty of Tabaristan. And Gorgan

Georg. C. Miles. 1972